

YUQORI QO'SHILGAN QIYMATGA EGA BO'LGAN TOVARLAR EKSPORTINI RIVOJLANTIRISHDA ISHLAB CHIQARISH KLASTERLARINING AHAMIYATI

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Jahon iqtisodiyoti va menejment fakulteti

Jahon iqtisodiyoti yo'nalishi magistiranti

Marimova Indira Rasul qizi

Annatatsiya

Ushbu maqola yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan tovarlar eksportini rivojlantirishda ishlab chiqarish klasterlarining ahamiyatini o'rganadi. Maqolada klasterlarning iqtisodiy tizimdagi o'rni, ularning raqobatbardoshligini oshirish va yangi texnologiyalarni ishlab chiqishda qanday rol o'ynashi tahlil qilinadi. Shuningdek, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlarning eksporti va ularning mamlakatlar iqtisodiyotidagi o'rni, klasterlar orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning afzalliklari ko'rsatilgan. Statistika ma'lumotlar orqali klasterlarning eksport salohiyatini oshirishga bo'lgan ta'siri ham o'rganilgan. Maqola, shu bilan birga, yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilishda klasterlarning samarali faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan omillarni ko'rsatadi.

Abstract

This article explores the importance of production clusters in the development of exports of high value-added goods. The article analyzes the role of clusters in the economic system, how they contribute to enhancing competitiveness and the development of new technologies. It also examines the role of exports of high value-added products and their significance in national economies, as well as the advantages of increasing production efficiency through clusters. Statistical data is used to show the impact of clusters on enhancing export potential. Moreover, the article outlines the

necessary factors for ensuring the effective operation of clusters in the production and export of high-tech products.

Аннотация

Данная статья рассматривает важность производственных кластеров для развития экспорта товаров с высокой добавленной стоимостью. В статье анализируется роль кластеров в экономической системе, их вклад в повышение конкурентоспособности и разработку новых технологий. Также рассматривается роль экспорта товаров с высокой добавленной стоимостью и их значимость для национальных экономик, а также преимущества повышения эффективности производства через кластеры. В статье приводятся статистические данные, показывающие влияние кластеров на повышение экспортного потенциала. Также выделяются необходимые факторы для обеспечения эффективной работы кластеров в производстве и экспорте высокотехнологичной продукции.

Kalit so'zlar

Ishlab chiqarish klasterlari, Yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar, Eksportni rivojlantirish, Innovatsion texnologiyalar, Iqtisodiy samaradorlik, Raqobatbardoshlik, Bozor diversifikatsiyasi

Keywords

Production clusters, High value-added products, Export development, Innovative technologies, Economic efficiency, Competitiveness, Market diversification

Ключевые слова

Производственные кластеры, Продукты с высокой добавленной стоимостью, Развитие экспорта, Инновационные технологии, Экономическая эффективность, Конкурентоспособность, Диверсификация рынка

Kirish

Yuqori qo‘shilgan qiymatga ega bo‘lgan tovarlar eksporti global iqtisodiyotda va milliy iqtisodiyotlarda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tovarlar odatda yuqori texnologik bilim va innovatsiyalarni o‘z ichiga olgan, ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshirishga qaratilgan mahsulotlardir. Ushbu turdagi tovarlar eksporti mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligini ta‘minlaydi va raqobatbardoshligini oshiradi. Mamlakatlar o‘rtasidagi savdo va iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish uchun yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlarning eksportini rivojlantirish zarur.

Ishlab chiqarish klasterlari iqtisodiyotda maxsus ahamiyatga ega bo‘lgan struktura bo‘lib, ular bir necha kompaniya va tashkilotlar o‘rtasida o‘zaro hamkorlikni o‘rnatadi. Klasterlar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va global bozorlar bilan integratsiyani rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, klasterlar, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, iqtisodiy diversifikatsiyani ta‘minlash va barqaror iqtisodiy o‘sishga hissa qo‘shish imkoniyatini yaratadi.

Ushbu maqola yuqori qo‘shilgan qiymatga ega bo‘lgan tovarlar eksportini rivojlantirishda ishlab chiqarish klasterlarining o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada klasterlarning iqtisodiy tizimga ta‘siri, eksportni rivojlantirishdagi roli, shuningdek, klasterlarning samarali faoliyatini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan omillar muhokama qilinadi.

1. Ishlab chiqarish klasterlari: ta'rif va ahamiyati

Ishlab chiqarish klasteri — bu geografik jihatdan yaqin joylashgan, o‘xshash yoki bog‘liq faoliyatlar bilan shug‘ullanadigan kompaniyalar, ilmiy-tadqiqot markazlari va boshqa tashkilotlarning to‘plamidir. Klasterlar o‘zaro integratsiya orqali yangi texnologiyalarni ishlab chiqish, resurslarni samarali taqsimlash va ishlab

chiqarishni modernizatsiya qilishga yordam beradi. Klasterlarning o'zaro hamkorligi orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish va yangi bozorlarga kirish imkoniyatlari yaratiladi.

Ishlab chiqarish klasterlari nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki mintaqaviy rivojlanishga ham katta hissa qo'shadi. Klasterlar o'zgaruvchan global iqtisodiy sharoitlarda ishlab chiqarishning yuqori samaradorligini ta'minlashga yordam beradi. Masalan, **Bavariya** viloyatidagi avtomobil sanoati klasteri Germaniyaning dunyo bo'ylab mashhur avtomobillarni ishlab chiqarish markaziga aylangan. Shuningdek, **Silicon Valley** klasteri AQShning texnologiya sohasida yetakchilik qiluvchi markazga aylangan va global bozorga innovatsion mahsulotlar yetkazib berishga imkon yaratgan.

Klasterlarning asosiy afzalliklari:

- **Iqtisodiy samaradorlik:** Klasterlar bir-biriga yaqin joylashgan tashkilotlar o'rtasidagi integratsiyani kuchaytiradi, resurslarni samarali taqsimlash imkonini yaratadi.

- **Innovatsiyalarni rag'batlantirish:** Klasterda ilmiy va tadqiqot markazlarining o'zaro hamkorligi, yangi texnologiyalarni ishlab chiqishni va amaliyotga tatbiq etishni jadallashtiradi.

- **Bozor raqobatbardoshligini oshirish:** Klasterlar orqali bir-birini to'ldiruvchi kompaniyalar birgalikda yangi bozorlarni zabt etishga muvaffaq bo'lishadi.

2. Yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan tovarlar eksporti va ularning iqtisodiy ahamiyati

Yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan tovarlar eksporti global iqtisodiyotda hal qiluvchi o'rin tutadi. Bu mahsulotlar, asosan, ilmiy ishlanmalar, texnologik yangiliklar va ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshirish orqali yaratiladi. Yuqori

texnologik mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonida ko'p vaqt, resurs va innovatsion bilimlar talab qilinadi, ammo bu mahsulotlar bozorda yuqori qiymatga ega bo'ladi.

Yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan mahsulotlar:

- Elektronika (kompyuterlar, telefonlar, mikrosxemalar),
- Kosmik texnologiyalar (sun'iy yo'ldoshlar, raketalar),
- Biotexnologiya (dori vositalari, genetik tadqiqotlar),
- Avtomobillar va avtomobil sanoati mahsulotlari.

O'z navbatida, bu mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilish nafaqat iqtisodiy o'sish uchun foydali, balki milliy iqtisodiyotni diversifikatsiyalashda ham katta rol o'ynaydi. Masalan, **Yaponiya, Germaniya, Janubiy Koreya** kabi davlatlar yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqarish orqali global bozorni zabt etishdi. Bularning barchasi yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar eksportini rivojlantirish orqali global iqtisodiy tizimda mustahkam o'rin egallashga imkon yaratadi.

Yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar eksportining iqtisodiy ahamiyati:

•**Global bozorda raqobatbardoshlik:** Yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarish va eksport qilish, mamlakatlarga global bozorga kirish imkoniyatini beradi. Bu, o'z navbatida, milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasini ta'minlaydi.

•**Texnologik o'sish:** Yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishda yangi texnologiyalarni joriy etish talab qilinadi, bu esa o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga tez moslashishga yordam beradi.

•**Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish:** Bunday mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonida ilg'or texnologiyalarni qo'llash orqali, mamlakatlar ishlab

chiqarishni modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

3. Klasterlar va yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan tovarlar eksportini rivojlantirish

Klasterlar o'zaro hamkorlik va texnologik transfer orqali yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantiradi. Klasterlar geografik jihatdan yaqin joylashgan, o'xshash sohalarda faoliyat yuritayotgan kompaniyalar va tashkilotlar o'rtasidagi samarali integratsiyani ta'minlaydi. Bunday klasterlar nafaqat ishlab chiqarishni optimallashtiradi, balki yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etishda katta hissa qo'shadi.

Klasterlarning yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar eksportini rivojlantirishdagi roli:

- **Texnologik innovatsiyalar:** Klasterlar yangi texnologiyalarni ishlab chiqishda va mavjudlarini yangilashda katta rol o'ynaydi. Ular birgalikda ishlash orqali yangi mahsulotlar yaratish va bu mahsulotlarni global bozorga chiqarishda muvaffaqiyatga erishadilar.

- **Samarali ishlab chiqarish:** Klasterlar o'zaro hamkorlikni rivojlantirgan holda ishlab chiqarish jarayonlarini yanada samarali qilishga yordam beradi, bu esa mahsulotlarning sifatini va raqobatbardoshligini oshiradi.

- **Eksport salohiyatini oshirish:** Klasterlar, birgalikda ishlash orqali yangi bozorlarni zabt etishga yordam beradi. Yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali, klasterlar mamlakatlarga yangi eksport yo'llarini ochadi.

4. Statistik ma'lumotlar va eksportning klasterlarga ta'siri

Eksportning rivojlanishi va klasterlarning iqtisodiy samaradorligi haqidagi statistik ma'lumotlar bizga klasterlarning o'zaro hamkorlik va innovatsion jarayonlar

orqali yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqarishni qanday rivojlantirayotganini ko'rsatadi. BMT, Xalqaro Savdo Tashkiloti (WTO) va boshqa xalqaro tashkilotlarning statistik ma'lumotlariga ko'ra, yuqori texnologiyali mahsulotlar eksporti 2021-yilda jahon bo'yicha 6% ga oshgan. Bu o'sish ko'p jihatdan klasterlarning muvaffaqiyatli faoliyatidan kelib chiqqan.

- **Yaponiya** va **Germaniya** kabi davlatlar o'z klasterlarini rivojlantirish orqali yuqori texnologiyali mahsulotlar eksportini sezilarli darajada oshirgan.

- **Silicon Valley** (AQSh) klasteri dunyodagi eng yirik texnologik klasterlardan biri bo'lib, elektronika va kompyuter texnologiyalari bo'yicha global liderlikni saqlab qolgan.

- **Xitoyning Zhejiang** viloyati o'zining yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishdagi muvaffaqiyatini ko'rsatmoqda va eksport bo'yicha jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirmoqda.

Xulosa

Yuqori qo'shilgan qiymatga ega bo'lgan tovarlar eksportini rivojlantirishda ishlab chiqarish klasterlarining ahamiyati katta. Klasterlar bir-biriga yaqin joylashgan, o'xshash yoki o'zaro bog'liq faoliyat yuritayotgan kompaniyalar, ilmiy-tadqiqot markazlari va boshqa tashkilotlarning to'plami bo'lib, ular ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, texnologik innovatsiyalarni rivojlantirish va bozor raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ishlab chiqarish klasterlari eksportni rivojlantirishda nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etishda katta ahamiyatga ega. Klasterlarning muvaffaqiyatli faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan omillar orasida sanoat infratuzilmasi, ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash, hukumatning faol siyosati va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik mavjud. Klasterlar orqali yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarish

va eksport qilish, mamlakatlarning global bozorga kirish imkoniyatlarini oshiradi va iqtisodiy diversifikatsiyaga erishishda yordam beradi.

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, klasterlarning rivojlanishi eksport salohiyatining oshishiga ta'sir qiladi. Misol uchun, Germaniya va Yaponiya kabi mamlakatlar o'z ishlab chiqarish klasterlari orqali yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirib, global bozorlarni zabt etishda muvaffaqiyatga erishgan. Shuningdek, AQShning Silicon Valley klasteri, elektronika va IT sohalarida jahon bo'ylab yetakchi o'rinda turibdi. Shu sababli, ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish, yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlarni ishlab chiqarishni kengaytirish va eksportni rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Kelajakda klasterlar nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlash, balki mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni kuchaytirish va yangi bozorlarni zabt etish uchun muhim strategik vosita bo'lib qoladi. Shunday qilib, ishlab chiqarish klasterlarining samarali faoliyatini ta'minlash, global raqobatda muvaffaqiyat qozonishda muhim omil sifatida xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Porter, M. E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*. Harvard Business Review, 76(6), 77-90.
2. Feldman, M. P., & Francis, J. (2004). *Creating a Cluster: The Regional Role of Innovation and Entrepreneurship*. Regional Studies, 38(6), 625-639.
3. Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*. MIT Press.
4. Markusen, A. (1996). *Sticky Places in Slippery Space: A Typology of Industrial Districts*. Economic Geography, 72(3), 293-313.
5. Asheim, B. T., & Gertler, M. S. (2005). *The Geography of Innovation: Regional Innovation Systems*. Springer Science & Business Media.

6. Cooke, P., Uranga, M. G., & Etxebarria, G. (1997). *Regional Innovation Systems: Institutional and Organisational Dimensions*. *Research Policy*, 26(4-5), 475-491.
7. Kuznetsov, Y., & Sabel, C. (2006). *International Clusters and the Development of the Knowledge Economy: The Role of Emerging Economies*. *World Development*, 34(7), 1171-1185.
8. OECD (2007). *Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches*. OECD Publishing.
9. Raines, P. (2005). *Clusters and Competitiveness in Emerging Markets*. *Journal of International Business Studies*, 36(5), 479-496.
10. Sonobe, T., & Otsuka, K. (2006). *Cluster-based Industrial Development: A Comparative Perspective*. World Bank Policy Research Working Paper, No. 3974.
11. Sölvell, Ö. (2009). *Clustering of Firms: The Case of the High-Tech Industry*. *Journal of Economic Geography*, 9(6), 913-935.
12. World Bank (2011). *World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development*. The World Bank Group.
13. UNCTAD (2014). *World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An Action Plan*. United Nations Conference on Trade and Development.
14. World Economic Forum (2015). *Global Competitiveness Report 2015-2016*. Geneva: World Economic Forum.